

არასრულწლოვანთა შორის ბავშვებზე დანაშაულთა გამომწვევი ფაქტორები

საქართველოში შექმნილი სიტუაცია არასრულწლოვანთა დანაშაულის კუთხით დამაფიქრებელია. წარმოდგენილი სტატისტიკის მიხედვით, ბოლო წლებში მთელ მსოფლიოში იმატა არასრულწლოვანთა დანაშაულმა, მაგრამ ეს შეღავათი როდია. ჩვენ ტრადიციული კულტურის ქვეყანა ვართ. უპირველესად, მიზეზები უნდა ვეძებოთ, მიზეზი კი უამრავია: დამთავრდა ერთი ეპოქა და დაიწყო მეორე — თავისი პერიპეტეებით; რა თაობაა ის, რომელიც ახლა დანაშაულს ჩადის? — ოთხმოცდაათიანელები, რომელთაც, სხვადასხვა გარემოების გამო, სრულფასოვანი აღზრდა არ მიუღიათ. სხვა რომ არაფერი, უსინათლობაში გაიზარდნენ. ეს აგრესიულობის დაგროვების ფაქტორი და დასჯის ერთ-ერთი ხერხია. მძიმე სოციალური მდგომარეობა, მშობლების მოუცლევლობა, დაძაბულობა, საზოგადოებაში ძალადობის კულტის გაბატონება, ადამიანის სიცოცხლის გაუფასურება — ეს ობიექტური ფაქტორებია. არსებობს სხვა: დემოკრატიული ღირებულებები არ ნიშნავს, ბავშვს ძალიან მკაცრად არ განუუსაზღვროთ მოლოდინის სისტემა. თავისუფლება ყველაფრის უფლებად აღვიქვით. არათუ ბავშვმა, დიდამც უნდა იცოდეს, კონკრეტულ სიტუაციაში რა მოეთხოვება, რა წესი დაიცავს. ამის განხორციელებას ბავშვებთან, მშობლებსა და პედაგოგებთან კომპლექსური მუშაობა სჭირდება.

ბავშვი არ იბადება დამნაშავედ, მას დამნაშავედ გარემო აყალიბებს. ვინ არიან მისი მშობლები, რა პირობებში იზრდება. პრაქტიკულად მთელ მსოფლიოში გაახალგაზრდავდა დანაშაული და, რაც ყველაზე შემაშფოთებელია, ძალიან დამძიმდა არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქმედებები. პრობლემა კომპლექსურია: ერთი მხრივ, ურთიერთობები მოზარდებსა და მშობლებს შორის, ანუ თაობათა გაუცხოება და დიალოგის უქონლობა, მეორე მხრივ, მოსწავლისა და მასწავლებლის დამოკიდებულება არასრულწლოვანთა მიმართ და სხვ. მიზეზები თუ ფაქტორები, რაც შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის ხელშემწყობად, ძალიან ბევრია. იგი შეიძლება იყოს ფსიქოლოგიური, სოციალური, სამართლებრივი და სხვ. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

ფსიქოლოგიური ფაქტორი

გარდამავალი პერიოდი ბავშვობასა და სიმწიფეს შორის. მოზარდობა ხასიათდება ისეთი უსწრაფესი ბიოლოგიური ცვლილებებითა და განვითარების ტემპით, რომ ამ მხრივ ემბრიონალურ და ჩვილობის პერიოდს უახლოვდება. ისევე, როგორც განვითარების ყველა ეტაპს, მოზარდობასაც აქვს თავისი სიძნელები, რომელიც საჭიროებს ახალ უნარებს და აქვს თავისი ამოცანა, “მიზანი”, რომელსაც ემსახურება. აქ უნდა გამოვყოთ ორი ასეთი მიზანი: 1. მშობლებისგან გამოყოფა, დამოუკიდებლობისა და ავტონომიის მიღწევა და 2. იდენტურობის ჩამოყალიბება, რაც ნიშნავს შემოქმედ და დამოუკიდებელ “მე”-ს რომელშიც ჰარმონიულადაა შერწყმული მოცემული პიროვნების სხვადასხვა ელემენტი.

სანამ ეს ამოცანები საბოლოოდ განხორციელდება, მოზარდები ბევრჯერ განიცდიან ფრუსტრაციას “სამყაროში თავიანთი ადგილის ძებნისას” (კრაიგი, 2004). ასეა თუ ისე, ეს პერიოდი არის შეზღუდული უფლებების, შესაძლებლობების ხანა და ამავდროულად არის ბილიკი დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისკენ. ერიკსონის მიხედვით, ეს არის ეტაპი, რომელიც პიროვნებას აძლევს სხვადასხვა როლების შესწავლისა და ექსპერიმენტირების საშუალებას. ეს მახასიათებლები მოზარდობის ასაკს ხდის წინააღმდეგობრივს. ამიტომაც, რომ მათი ქცევაც წინააღმდეგობრივია. ესაა გასაოცარი შერწყმა სიმწიფისა და ბავშვობისა. მოზარდები თავიანთ თავს ადარებენ საზოგადოებაში დამკვიდრებულ მათ სქესთან დაკავშირებულ ნორმებს. ფაქტობრივად სწრაფვა შეარიგო განსვლარეალურსა და იდეალურს შორის, არის მოზარდობის ძირითადი პრობლემა. ამ შერიგების პროცესში მოზარდები გადააწყდებიან უამრავ სირთულეს და შესაძლებელია, შედეგად მივიღოთ სტრესი, დეპრესია და სხვა ნერვული თუ ფსიქიკური დარღვევა.

სხვადასხვა მიზეზის გამო მოზარდები უფრო მიზიდულნი არიან სტრესისადმი, ვიდრე სხვა ასაკობრივი ჯგუფის წარმომადგენლები. სტრესი არის სხვადასხვა ექსტრემალური ზეგავლენის (სტრესორი) საპასუხოდ აღმოცენებული რეაქციების, მდგომარეობების ფართო წრე. შინაგანი და გარეგანი სტრესების საპასუხოდ აღმოცენებულ დეპრესიას მოზარდობის პერიოდში ხშირად თან ახლავს სხვა ფსიქიკური აშლილობებიც. დეპრესიული და შფოთვითი აშლილობები ხშირად ერთდროულად და ერთად გვხვდება, ისევე, როგორც დეპრესიული და ქცევითი აშლილობები. მაგ., დამანგრეველი, დესტრუქციული ქცევა, კვებითი დარღვევები: ანორექსია და ბულემია. დეპრესია ეს არის მწუხარების, ნალღველის, სევდის, დათრგუნული გუნება-განწყობილების და ცუდი ფიზიკური თვითგანცდის მდგომარეობა. დეპრესიას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სხვადასხვა ნერვულ-ფსიქიკური დაავადებების დროს. დეპრესიული ავადმყოფების დიდი ნაწილი მიდრეკილია თვითმკვლელობისკენ მათი “მოუწინაველი” არსებობის გამო (დ. მათესი, 1992, გვ. 461-474).

სოციალური ფაქტორები

ზოგიერთი ცხოვრებისეული სიტუაცია, როგორცაა მაგალითად: მშობელთა განქორწინება, სხვა ქალაქში გადასახლება, სერიოზული ავადმყოფობები ან მძიმე ტრავმა, სიღარიბე, ოჯახური ძალადობა ხდება სტრესის მიზეზი ბავშვებშიც და მოზარდობაშიც. ისეთ ოჯახებში, რომლებიც შეკრული და მეგობრულია, ოჯახის წევრებს შორის არის ღია და ნორმალური ურთიერთობები, სადაც ყველა პრობლემას ერთობლივად აგვარებენ, სტრესი იოლად გადააქვთ. ასევე ფასეული საზოგადოებრივი მხარდაჭერის სისტემაა მეზობლები და მეგობრები. სტრესი და მასთან გამკლავება ყოველთვის ერთეული შემთხვევა არ არის. ხშირად ეს უწყვეტი და ერთმანეთში გარდამავალი პროცესია. ბავშვმა უნდა ისწავლოს ხანგრძლივ სტრესთან გამკლავება. სოციალური ფაქტორები მოიცავს შემდეგ ელემენტებს:

1. ცვლილებების რაოდენობა და მნიშვნელობა ბავშვის ცხოვრებაში;
2. შერეული ოჯახები;
3. ბავშვებთან მკაცრი მოპყრობა.

ფსიქოლოგიური ახსნა: ეს მოდელი ცენტრში აყენებს პიროვნებას და ოჯახის ისტორიას. ამ მოდელის თანახმად, მკაცრი მშობლები ავად არიან და მკურნალობას საჭიროებენ. ისინი თვლიან, რომ უფროსებს, რომლებიც ბავშვებს მკაცრად ექცევიან, ბავშვობაში თვითონაც მკაცრად ექცეოდნენ; თუმცა ვერ ხსნიან ბოლომდე, რატომ გადადის მკაცრი მოპყრობის მაგალითები თაობიდან თაობაზე.

კოლბერგის მორალური განვითარების სტადიები

კოლბერგის მორალური განვითარების თეორია პიაჟეს თეორიაა, რომელიც შემდგომ განავრცო კოლბერგმა. ის ბავშვებს, მოზარდებსა და მოზარდილებს სთავაზობდა მორალური ხასიათის მოთხრობებს და შემდეგ უსვამდა კითხვებს. ყოველი მოთხრობის მთავარი გმირის წინაშე იდგა მორალური დილემა და ცდაში მონაწილე პირს უნდა გადაეწყვიტა ეს დილემა. კოლბერგს აინტერესებდა არა იმდენად კონკრეტულ გადაწყვეტილებაზე პასუხი, არამედ ამ გადაწყვეტილების დასაბუთება. სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის პასუხებმა, კოლბერგს უბიძგა დასკვნისაკენ: რომ მორალური განსჯის განვითარებაში ადამიანი გადის რიგ სტადიებს. მან გამოყო მორალური განსჯის 3 დონე, რომელიც, თავის მხრივ, დაყო 6 სტადიად.

I დონე - პრეკონვენციალური მორალი. I სტადია – ორიენტაცია თავიდან ავიცილოთ დასჯა და დამორჩილება. II სტადია – გულშტრყვილო ინსტრუმენტი ჰედონიზმი. უნდა დაემორჩილო წესებს პირადი გამორჩენისა და დაჯილდოებისათვის. II დონე - კონვენციონალური მორალი. III სტადია – მორალი “გამგონე ბიჭი,” ორიენტაცია კარგი ურთიერთობის მხარდასაჭერად და აღიარება სხვა ადამიანების მხრიდან. IV სტადია – მორალი, რომელიც ამტკიცებს კანონს და ძალაუფლებას. უნდა დაემორჩილო წესებს, რომ თავიდან აიცილო კანონიერი ხელისუფლებისგან გაკიცხვა. III დონე - პოსტკონვენციონალური მორალი. V სტადია – საზოგადოების შეთანხმების მორალი, დემოკრატიულად მიღებულ კანონებსა და ინდივიდუალურ უფლებაზე. უნდა დაიცვა კონკრეტული ქვეყნების კანონები ზოგადი კეთილდღეობისათვის. VI სტადია – მორალი.

სამართლებრივი ფაქტორები

სამართლებრივი წარმოდგენები, სამართლის ინტერპრეტაცია მიეკუთვნება ყველაზე რთულ ფსიქოსოციალურ მოვლენას, რომელიც შეიცავს ისტორიული, სახელმწიფოებრივ-ინსტიტუციური, პიროვნული დეტერმინანტების კომპლექსს და ერთდროულად გააჩნია მრავალი მახასიათებელი ან განზომილება; ისეთი პირობების ძირითადი ჯგუფების სახით, რომელსაც შეუძლია სამართლებრივი ნორმების ფუნქციონირების ეფექტიანობის უზრუნველყოფა, გვევლინება: 1. მაკროსოციალური პირობები (საზოგადოების რეალური სოციალურ-ეკონომიკური შესაძლებლობები, სამართლებრივი სისტემა, სოციალური ინსტიტუტები, სამართლებრივი კულტურა, საზოგადოებრივი აზრი, სამართლის პრესტიჟი და ა.შ.); 2. მიკროსოციალური პირობები (სუბკულტურული სამართლებრივი ორიენტაციები სხვადასხვა ფორმალურ და არაფორმალურ სოციალურ ჯგუფებში, შრომით და სხვა კოლექტივებში); 3. პიროვნული პირობები (სუბიექტური-

სამართლებრივი აქტიურობა სამართალშემოქმედებასა და სამართალდამსრულებელ ქცევებში). ყველაფერი ეს აისახება თანამედროვე დამნაშავეობაში. უკანასკნელ წლებში აღინიშნება არსებითი თვისებრივი ცვლილებები, რომელიც აუცილებელია გავითვალისწინოთ თანამედროვე დამნაშავეობასთან წარმატებული ბრძოლის ორგანიზაციისა და განხორციელების დროს. ფსიქოლოგიურ-სამართლებრივი და კრიმინოლოგიური გამოკვლევების მონაცემები, მათ შორის, სისხლის სამართლის საქმის შესწავლა (პირველ რიგში, ყველაზე ძალადობრივი დანაშაულებების შესახებ) გვიჩვენებს ზოგიერთ ასეთ ცვლილებას (გ. ლლონტი, 2003, გვ. 34-41).

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემა და ბავშვთა მიერ დანაშაულის ჩადენის პრევენცია საერთაშორისო სამართალში

ბავშვების ძირითადი უფლებები გაეროს ბავშვთა უფლებების კონვენციასთან ერთად, ასევე, დამატებით დატულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციითა და ევროპის სოციალური ქარტიით (კ. ჰამილტონი, 2011, გვ. 60-78). ამ უფლებათა მაგალითებია: სიცოცხლის უფლება, უფლება, მათ მიმართ არ იქნეს გამოყენებული არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა ან დასჯა, იძულებითი შრომის ან მონობისაგან დაცვის უფლება, პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლება, საფრთხისგან დაცვის უფლება და განათლების უფლება. საერთაშორისო ორგანიზაციების ძალისხმევით ყველაფერი კეთდება ბავშვთა უფლებების დეკლარაციის მოთხოვნათა ცხოვრებაში გატარებისათვის. ამის მიუხედავად, ამ დარგში მაინც ბევრი პრობლემა და გადაუწყვეტი საკითხია.

თანამედროვე მიდგომა ისაა, რომ განისაზღვროს, შეუძლია თუ არა ბავშვს გადაიტანოს სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენასთან დაკავშირებული მორალურ-ზნეობრივი და ფსიქოლოგიური ასპექტები. საჭიროა, განისაზღვროს ბავშვის სამართალში მიცემის შესაძლებლობა. იგი უნდა გამომდინარეობდეს არასრულწლოვანის ინდივიდუალური შესაძლებლობებიდან, ალიქვას და შეიგნოს პასუხისმგებლობა ჩადენილი აშკარა ანტისაზოგადოებრივი ქმედებისათვის. თუ სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენისათვის დაწესებული პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარი ძალზე დაბალია ან საერთოდ არ არის დაწესებული, მაშინ პასუხისმგებლობის ცნება აზრს კარგავს. ამიტომ, "პეკინური წესები",¹ საჭიროდ მიიჩნეეს, რომ საერთაშორისო მასშტაბით დაწესდეს მისაღები ქვედა ასაკობრივი ზღვარი. "პეკინური წესებით" ასევე, დარეგულირებულია სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა და სასჯელის ზომის არჩევა არასრულწლოვანთათვის, ის მინიმალური სტანდარტები, რაც აუცილებელია პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს. მნიშვნელოვანია სიახლე, რომელიც ამ ბოლო პერიოდში საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ შესთავაზა საზოგადოებას და მოამზადა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ახალი კანონმდებლობა. კოდექსის პროექტის ძირითად პრინციპებად აღიარებულია არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესსა და კეთილდღეობაზე ორიენტირებული მართლმსაჯულების სისტემის შექმნა.

საქართველოს მთავრობის მიზანია, შექმნას და განამტკიცოს მართლმსაჯულების ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს არასრულწლოვანთა დანაშაულის თავიდან აცილებას, ბავშვთა უფლებების სათანადო დაცვას, მათ კეთილდღეობასა და განვითარებას; კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანთა რეაბილიტაციასა და რესოციალიზაციას.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სტრატეგია ეფუძნება ბავშვთა უფლებების დაცვის საერთაშორისო სტანდარტებით განმტკიცებულ ისეთ მნიშვნელოვან პრინციპებს, როგორცაა ბავშვის საუკეთესო ინტერესი, დისკრიმინაციის დაუშვებლობა, არასრულწლოვანთა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის დაცვა და მათი სტიგმატიზაციის დაუშვებლობა, სამართლიანი სასამართლოს გარანტიების უზრუნველყოფა, პატიმრობა, როგორც უკიდურესი ზომა, მინიმალური ჩარევის პრინციპი, სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმების გამოყენების მაქსიმალური ხელშეწყობა და სხვ.²

დამოწმებული ლიტერატურა

დ. მათესი, 1992 - Mates, D., & Allison, K. R. (1992). Sources of stress and coping responses of high school students. *Adolescence*.

გ. ღლონტი, 2003 - გ. ღლონტი და ავტორთა კოლექტივი. კრიმინოლოგია და სამართალდამცავი სისტემა: აშშ ' საქართველო. თბ., 2003.

კ. ჰამილტონი, 2011 - არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები, კეროლან ჰამილტონი, გაეროს ბავშვთა ფონდი, ბავშვთა დაცვის განყოფილება, 2011 წლის მაისი.

OTAR KHINIKADZE

JUVENILE JUSTICE IN GEORGIA

European integration is the foreign political orientation of Georgia. The country is trying to meet a number of standards, including the important ones – the regulation of the issues of juvenile criminal responsibility. The approach to EU legal standards is performed by the collaboration of both parties, with the support of international organizations. For Georgia, One of the main directions of the reform of justice spatial is the judgment of the juvenile.

The harsh punishment policy couldn't replace the ranks of the criminal mentality within juvenile culprits. It became clear that the freedom restriction and placement

² გაეროს ზოგადი კომენტარი №10 (2007), “ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში”, პრ. 10-14

of young convicts in a prison wasn't intended to achieve the purposes of criminal law, in particular it remained a problem the rehabilitation and re-socialization of juveniles.

The present criminal law of Georgia and the peculiarity of juvenile justice are highly notable in terms of transitional justice.

The priority developed by the Ministry of Justice of Georgia is an effective; The child-oriented juvenile justice system scheme requires the implementation of reforms in the following direction:

- Effective prevention of juvenile delinquency;
- Improvement of legislation data;
- Development and implementation of the alternatives of prosecution and a prison penalty;
- Rehabilitation and integration of juveniles in conflict with the law into the society;
- Qualification and continuous training of professionals dealing with juvenile offenders;
- Strengthening the capacity of research and analyze, and improvement of statistical techniques.

The planned and implemented liberal juvenile justice system in this direction symbolically coincides with the children's rights year protection, which was announced by the Georgian parliament's human rights committee.